

FAGKUNNSKAP OG SPRÅKKUNNSKAP. UATSKILLELIGE ELLER LYKKELIG SEPARERT?

OM OVERSETTELSE AV JURIDISK MATERIALE

Åge Lind, Bergen

Del 1

Kan man oversette det man ikke forstår? Det finnes øyensynlig en del personer som tror det - det ser hver eneste dag.

Den manglende forståelsen kan gå på mange ting - den kan for eksempel være rent språklig, idiomer, ordspill, etc man ikke har fått med seg; den kan gå på institusjonelle eller kulturelle forhold, eller dreie seg om fagterminologi til og med på det mest elementære plan.

Å tro at man kan trene opp oversettere ved å gi dem litt språkopplæring, inkludert en liten dose oversettelsesteori, slik at de ved hjelp av noen spesialordbøker kan slippes løs på intetanende oppdragsgivere, er en oppfatning eller holdning som er så pass naiv, at jeg ikke riktig vet hvordan jeg skal karakterisere den.

Jeg laget en gang en liste over hvordan ordet «egenkapital» var oversatt i forskjellige norsk-engelske ordbøker, og jeg fant en ca. 40 forskjellige termer. Noen vil kanskje spørre: Hva er problemet? Det er bare å lukke øynene og plukke ut en term? «You pays your money and you takes your choice». Problemet er selvfølgelig at «egenkapital» er ikke noe entydig begrep. En oversettelse til engelsk vil derfor være avhengig av konteksten. Noen av de termene jeg fant kan vel dessuten knapt brukes for egenkapital i sammenhenger, men ellers vil typen av virksomhet være helt avgjørende for valget.

La meg se på dette fra en litt annen synsvinkel.

Statoil hadde en anbudskonkurranse høsten 1997, der en rekke byråer ble bedt om å levere inn prøvesettelser. Institutt for språk ved NHH ble anmodet å vurdere disse oversettelsene, som gjaldt fire språk: engelsk, fransk, spansk og tysk. Tekstene som skulle oversettes, en 10-12 stykker, var av varierende lengde, og de fleste gikk fra norsk til fremmedspråket. De dekket forskjellige områder, økonomi, tekster (olje/data), jus, tekster med mer generelt innhold, osv. Dette ble selvfølgelig gjort anonymt.

Noen av oss fant materialet så interessant at vi ba om tillatelse fra de anbydende byråene om å få bruke materialet i forskningssammenheng. Det ble sendt et brev via Statoil, og vi fikk positiv tilbakemelding. Ingen av byråene hadde noe imot at materialet ble brukt på den måten som var skissert.

Vi lovet å behandle materialet konfidensielt, vi er heller ikke interessert i å ta for oss en enkelt oversetter eller et enkelt byrå, men heller se hvordan forskjellige oversettere har valgt forskjellige løsninger, og å åpenbart med større suksess enn andre. Vi er heller ikke interessert i å finne ut hvilke byråer som skilte seg bak de ulike oversettelsene, selv om det sannsynligvis ikke ville være noe stort detektivarbeid å gjøre det ut. Noen byråer har da også uttrykt ønske om å få en tilbakemelding når det gjelder kvaliteten på

arbeidet som var utført, noe vi dessverre ikke kan gjøre; vi er selvfølgelig nødt til å forholde oss til Statoil som oppdragsgiver.

Oversettelsene inneholdt som sagt mye interessant materiale, som jeg for min del vil komme tilbake til i en annen sammenheng senere. Men la meg først ta for meg en del generelle ting:

Feiltolkning av kildeteksten, til dels alvorlige misforståelser, som nok skyldes at oversetteren helt klart ikke hadde forstått det han/hun oversatte. Dette var kanskje den alvorligste typen feil.

Terminologiske feil eller ordvalgsfeil, som forekom ganske hyppig. Slike feil kan være alvorlige, fordi de ofte er meningsvridende.

Grammatiske/syntaktiske/ortografiske feil, som kan være sjenerende, fordi de suger til seg oppmerksomhet, og gir teksten et visst useriøst preg. Selv om det generelt ikke var plagsomt mange av denne typen feil, forekom det noen forbausende eksempler i ellers rimelig bra oversatte tekster.

Interferens fra kildepråket når det gjaldt fraseologi, kollokasjoner, falske venner, osv. med uidiomatisk eller unaturlig språk som resultat, fant vi også en del av. Dette gav noen av tekstene et tydelig preg av å være, ja nettopp, «oversatt» (translationese).

Her vil jeg bare kort se på oversettelsen av den juridiske teksten, som ikke kan sies å være spesielt komplisert. Den gikk fra norsk til fremmedspråket, i dette tilfellet engelsk. Jeg vil i denne forbindelse stort sett konsentrere meg om terminologi og forståelse av innholdet. Jeg vil senere, i en annen sammenheng, ta for meg en del interessante syntaktiske og idiomatiske aspekter i en del av tekstene.

Nedenfor følger et lite utsnitt av teksten, med en del - øyensynlig problematiske - begreper understreket:

DAGMULKTKLAUSUL I BESTILLINGER OG KONTRAKTER

.....

Statoils politikk på dette området skal være at dagmulkt skal gjøres gjeldende i de tilfeller hvor den aktuelle bestilling eller kontrakt gir anledning til det.

Hverken anskaffelsesenheten eller rekvirenten har myndighet til ensidig å gi avkall på verdier som Statoil har en klar, kontraktfestet rett til.

Når dagmulkt gjøres gjeldende, skal det under ingen omstendighet gis begrunnelse knyttet til skyld eller tap. Slik begrunnelse er ikke relevant, og vil kunne binde Statoil i en konfliktsituasjon.

Bruk av dagmulkt på objektivt grunnlag er alment akseptert innenfor næringslivet, og det kan ikke ses noe uetisk i en konsekvent praktisering. Det gis imidlertid grunn til å vise omtanke ved fastsettelse av leveringstider og andre aktuelle milepæler.

Avståelse fra å gjøre påløpt dagmulkt gjeldende krever dokumentert godkjenning fra øverste godkjenningsinstans for den aktuelle forpliktelse, jfr. Håndbok for anskaffelse av varer og tjenester, K/KR-5.

Termen dagmulkt brukes på norsk i to hovedbetydninger, nemlig som tvangsmulkt, for å tvinge gjennom fullbyrdelse av et krav (etter kjennelse i namsretten, betales til statskassen), eller som konvensjonalbot, det vil si avtalt i kontraktsforhold. I Statoils tekst er begrepet åpenbart brukt i sistnevnte betydning⁷. Et hovedsakelig strafferettslig begrep som «fine», brukt av flere oversettere i ulike kombinasjoner, vil her gi et klart feilaktig budskap.

Ordet rekvirent i den betydningen det er brukt i teksten, var tydeligvis problematisk for de fleste. Igjen har vi å gjøre med en term med flertydig («polysemantisk») innhold på norsk, brukt i en rekke sammenhenger.

«Requisitioner», brukt av samtlige oversettere, er her utvilsomt feil, og vil gi et bilde av myndighetenes tvangsutskrivning av materiell i en krisesituasjon (se også rekvisisjon, 3). Her er ordet brukt i en generell, ikke-juridisk betydning (dvs. nr. 6).⁸

⁷ Dette kan settes opp på følgende måte, eksemplene er tatt fra min norsk-engelske juridiske ordbok, 2. utgave:
dagmulkt se **konvensjonalbot**; **tvangsmulkt**

konvensjonalbot liquidated damages; penalty for default, penalty for overrunning the contract date, overrun penalty [cf. **tvangsmulkt**]
dvs. et beløp (mulkt) avtalt på forhånd mellom partene i et kontraktsforhold og som betales hvis en kontraktforpliktelse helt eller delvis misligholdes - *ie an amount (penalty) fixed in advance by the parties to a contract and payable in the event of a full or partial breach of a contractual obligation*
klausul om konvensjonalbot liquidated damages clause; penalty clause [cf. **straffebestemmelse**]
Kontrakten inneholder en klausul om konvensjonalbot som ilegger selskapet en bot på kr. 25.000 for hver dag som går ut over fullførelsesdatoen - *The contract contains a penalty clause which imposes a penalty on the company of Nkr 25,000 for each day the completion date is late/per day for overrunning the completion date*

tvangsmulkt enforcement damages [cf. **konvensjonalbot**]
dvs. en løpende mulkt pålagt en debitor daglig eller ukentlig for å tvinge igjennom fullbyrdelse av et krav, f.eks. overdragelse av gjenstand, osv. - *ie running penalty or damages imposed daily or weekly on a debtor to enforce performance of a claim, eg the transfer of an asset*
klausul om tvangsmulkt enforcement damages clause; penalty clause [cf. **klausul om konvensjonalbot**; **straffebestemmelse**]

⁶ For igjen å hente eksempler fra min ordbok:

rekvirent

1. petitioner; applicant [cf. **konkursrekvirent**]
dvs. person som sender begjæring til retten - *ie person filing a petition (or an application) with the court*
2. claimant
dvs. person som har krav overfor en annen - *ie person having a claim against another*
3. judgment creditor [cf. **rekvisitus**]
dvs. fordringshaver som har fått sitt krav overfor en skyldner stadfestet av retten - *ie creditor who has entered judgment against a debtor for his claim*
4. requisitioner, requisitionerist
dvs. ved tvangsutskrivning - *ie by requisition*
5. distrainor [cf. **utleggsrekvirent**]
dvs. ved utpantning - *ie by distress*
6. (*gen*) person (unit/entity, etc) placing (an/the) order (på varer, osv. - *for goods, etc*)

Verdier må oversettes med «assets», og ikke «values», som en del foreslo.

Konstruksjonen gjøre(s) gjeldende, som i «Når dagmulkt gjøres gjeldende» var ofte oversatt med «apply» eller «application», f.eks. «the application of daily penalties ...», i stedet for det noe mer naturlige og logiske «If liquidated damages are claimed/sought ...», alternativt «If a claim for liquidated damages is made...».

Termen skyld må selvfølgelig oversettes med «fault» her, og ikke «guilt», som er et strafferettslig begrep; en nokså stygg feil i mine øyne.

Svært få, om i det hele tatt noen, hadde øyensynlig klart forstått hva som ligger i begrepet på objektivt grunnlag, som her refererer seg til ansvar uavhengig av skyld eller forsømmelse, såkalt «objektivt ansvar». Det vil på engelsk normalt måtte gjengis med «on a strict liability (el. no-fault) basis».

I denne sammenhengen må påløpt oversettes med «incurred» (to incur damages) og ikke, for eksempel, «accrued», foreslått av forbausende mange.

Del 2

Et typisk trekk ved juridisk språk er faste, «frosne», kollokasjoner eller fraseologi (inngi anke - lay an appeal). Hvis ikke fraseologien er riktig høres ikke oversettelsen riktig ut heller. Men det største problemet når det gjelder oversettelse av juridisk materiale er at det svært sjelden vil være full - eller tilnærmet full ekvivalens mellom begreper på flere språk - og ofte heller ikke innen samme språkområde.

Dette er problemer jeg, som ordboksforfatter, står overfor kontinuerlig. La meg se på noen av disse områdene, og hvordan jeg har prøvd å løse problemene.

ekvivalens

full ekvivalens

delvis - akseptabel - ekvivalens

delvis - ikke akseptabel - ekvivalens/fravær av ekvivalens

- neologisme

- beskrivende term

- målspåkets term (f.eks. trust)

rekvirere

requisition; (*gen*) order (varer, osv. - *goods, etc*) [cf. **rekvisisjon**]

rekvisisjon

1. se **begjæring**

2. se **krav**

3. requisition

dvs. en skriftlig ordre om beslag av privat materiell, forsyninger, osv. til offentlig bruk, spes. i en nødsituasjon - *ie a written order for private materials, supplies, etc to be seized for public use, esp in an emergency*

4. (*gen*) order (på varer, osv. - *for goods, etc*)

Full ekvivalens: forekommer som nevnt svært sjelden; det vil så å si alltid foreligge betydningsvarianter. Likevel vil følgende begreper, hentet fra manus til en ny engelsk - norsk juridisk ordbok komme nær:

de facto partner (*Aus*) samboer [*cf. cohabitant*]
de facto relationship (*Aus*) samboerforhold [*cf. (unmarried) cohabitation*]

Delvis - akseptabel - ekvivalens:

La meg se på et velkjent begrep for de fleste norsk bilister, nemlig «kaskoforsikring». Det er i ordboken oversatt med «comprehensive (motor) insurance». Begrepene er bare delvis ekvivalente, fordi engelsk «comprehensive insurance» omfatter både trafikkforsikring og vognskadeforsikring, mens norsk «kaskoforsikring» kommer i tillegg til trafikkforsikring. Men siden en bileier ikke kan ha kaskoforsikring uten samtidig å ha trafikkforsikring, vil de likevel, etter min mening, stå i et akseptabelt ekvivalent forhold til hverandre.

Det samme kan sies om følgende term, markert med (tilsv.), som en ekstra indikasjon til brukeren:
procurator fiscal (*Scot*) (*tilsv.*) statsadvokat; offentlig anklager [*cf. advocate depute; crown agent*]

Delvis - ikke akseptabel - ekvivalens/fravær av ekvivalens:

Et velkjent problem for terminologer: Målspråket har ingen term som dekker kildespråkets begrepsinnhold. Her finnes det flere strategier:

1. Neologisme

Ordet «fødselsnummer» har ingen ekvivalent term i engelsk, begrepet må derfor konstrueres.

fødselsnummer /national identity number/ [*cf. personlig kode; personnummer*]
dvs. som består av fødselsdato og et fem-sifret personnummer, tildelt personer bosatt i Norge (et lignende nummer - kalt *national identity number* - ble gitt til alle i Storbritannia i den nasjonale registreringen i 1940 og brukt i krigsårene) - *ie consisting of date of birth and a five-digit personal identity number, allocated to persons resident in Norway (a similar number - called national identity number - was given to everybody in Britain in the national registration in 1940 and was in use in the war years)*

Termen er da også markert som en neologisme eller «konstruert» term, selv om begrepet, i dette tilfellet, faktisk har eksistert på engelsk.

2. Beskrivende term:

conditional fee /resultatavhengig honorar/ [*cf. contingency fee; uplift*]
conditional fee agreement /avtale om resultatavhengig honorar/ [*cf. contingency fee arrangement*]
ie agreement between lawyer and client for legal services in litigation to be provided on the basis that payment is only due if the proceedings are successful («no win, no fee») -
dvs avtale mellom klient og advokat om at honorar/salær for juridisk bistand i rettsak bare betales i tilfelle saken vinnes

I eksemplet ovenfor, igjen hentet fra manuskriptet til den forestående engelsk- norske juridiske ordboken, er nye engelske begreper konstruert ved hjelp av en beskrivelse av det reelle innholdet i termen⁹

⁹ *cf. uplift* tilleggshonorar, ekstrahonorar [*cf. conditional fee agreement*]

ie a fee charged by a solicitor above the basic charge for the work involved in cases that are particularly complex, or in which he/she has accepted the work under a conditional fee agreement - dvs. honorar som en (britisk) advokat beregner seg i tillegg til standardsatsen for oppdraget i saker som er spesielt kompliserte, eller der vedkommende har påtatt seg oppdraget etter en avtale om resultatavhengig honorar

3. Målspråkets term:

I noen tilfeller kan det forsvares å bruke låneord fra målspråket, spesielt der de til en viss grad er innarbeidet i kildespråket: Noen termer, f.eks. «sleeping partner» brukes aktivt, det vil si de har et juridisk innhold også på norsk, selv om det avviker fra betydningen på engelsk¹⁰, mens andre bare brukes i referanse til målspråkets rettssystem, f.eks. «common law», «equity», «trust» (dvs. som skatterettslig begrep). I internasjonal avtalerett brukes også en del anglo-amerikanske termer av og til i norsk, som «protection and indemnity», «cross-liability», «common benefit», «no cure, no pay», osv.

Siden en betydelig del av terminologien må «konstrueres», vil en juridisk ordbok fra norsk til engelsk være en helt annen bok enn en som går den andre veien (engelsk-norsk), og innholde til dels helt andre termer, både på norsk og engelsk.

¹⁰ Etter norsk lov får en *sleeping partner* andel i eventuelt overskudd, men svarer ikke for gjeld stiftet av interessentskapet. Begrepet *sleeping (silent/dormant) partner* gir ingen juridisk beskyttelse etter engelsk rett, vedkommende har fullt økonomisk ansvar for firmaets gjeld sammen med de aktive medlemmene